

МИОДРАГ А. ДАБИЖИЋ

ПРИЛОГ ПРОШЛОСТИ ГРАДСКОГ ПАРКА У ЗЕМУНУ ОД СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

Сажетак: Године 1717. Земун је ушао у састав Аустрије и у њему је 1730. године основана погранична санитарна и привредна установа Контумац, која је укинута средином XIX века. Пошто је земљиште остало у власништву ерара (државе), Градска управа је преговарала и оно јој је уступљено. Истовремено је запуштени терен рашчишћаван. Године 1880. јавности је предат озелењени део терена – Мали парк. Ширење зелене површине је настављено и крајем века обликован је данашњи Градски парк.

Рад представља прилог историји првог рекреативног места у малом граду на Дунаву. Из времена Контумаца сачувани су део утврде/бедема и две цркве.

Циљ истраживања је да се на основу писаних и других извора у земљи и ван ње (Загреб, Беч, Будимпешта), разјасне околности и потребе за настајањем Градског парка у Земуну. У раду је презентован историјски развој данашњег Земунског парка од привредно-санитарне институције и начин на који се простор некадашњег Контумаца интегрисао у градско ткиво Земуна, према правилима и естетици заснованим на европским стандардима уређења јавних површина.

Кључне речи: Контумац, карантин, епидемија, куга, Земунски парк, реалка, Земунска гимназија, Земунска градска болница, цар Франц Јозеф Први, Старо језгро Земуна

Abstract: In 1717 Zemun (Ger. Semlin) was incorporated into Austria and in 1730 a border quarantine (*Kontumaz*) was established there, which operated until the mid-19th century. As the land remained state property, the town administration negotiated the transfer of ownership to the town, and the neglected area of the former quarantine was cleared. In 1880 a part of it was landscaped and opened to the public: the Little Park. The paper is a contribution to the history of the first recreational area in a small town on the Danube. From the Quarantine period remain a part of the enclosing wall and two chapels. The purpose of the research is to clarify the history of Town Park based on written and other sources at home and abroad (Zagreb, Vienna, Budapest). The paper presents the historical evolution of today's Zemun Park and the way in which the former quarantine grounds was integrated into the town fabric according to the rules and aesthetic requirements based on European standards for creating public spaces.

Keywords: Quarantine (*Kontumaz*), epidemic, plague, Zemun Park, Real School, Zemun Grammar School, Zemun Town Hospital, Emperor Franz Joseph I, Historic Core of Zemun

Од ерара до поседа Градске општине Земун

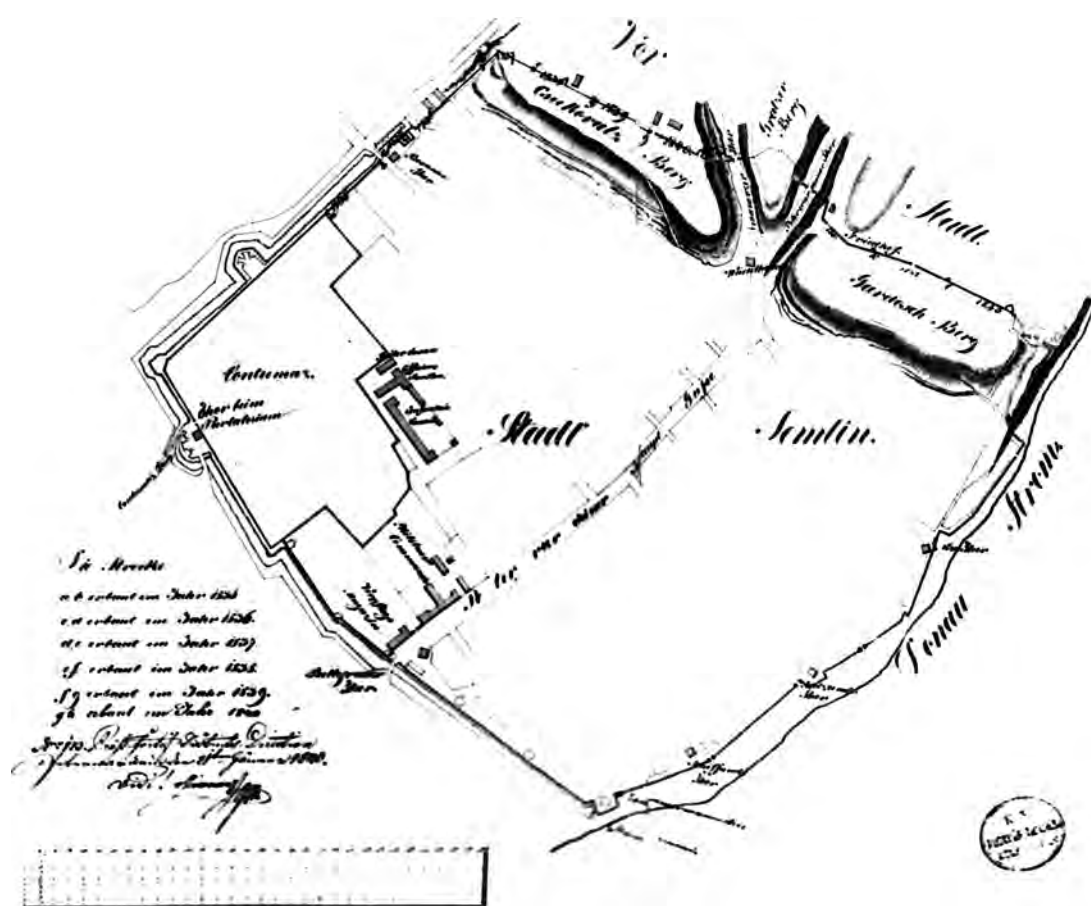
О првим рекреативним местима у Земуну, до 1934. године посебном граду а данас градској општини Града Београда, писано је и то највише о Градском парку у југозападном делу Старог језгра Земуна, јер је заснован на земљишту некад чувеног земунског Контумаца, санитарне и привредне пограничне установе, која је постојала од 1730. године до средине XIX века.¹ Међутим, увек се пронађу нови писани извори, документи са значајним или бар занимљивим подацима, који доприносе тачнијем опису догађаја, предмета и личности.

За овај прилог важно је навести неколико извештаја градске управе, који показују на који начин су земљиште укинутог Контумаца и такозвани инундациони

(подводни) терен на јужној страни града прешли из власништва ерара (државна, војна имовина) у посед краљевског слободног града Земуна у тада преуређеној Аустрији, од 1867. године Аустроугарској.²

Ради јасније слике стања Контумаца у тренутку када је затворен, потребно је навести, бар у прегледу, објекте који су се у њему налазили. Пространо земљиште било је подељено на спољни (експонирани) и унутрашњи део. У спољном делу налазили су се ови објекти: шест мањих кућа, такозваних колиба (*Kolliven*), са по четири собе за смештај контумациста (путника с Оријента, који издржавају прописани карантин), зграда са четири собе за лица од положаја, лазарет (болница), затвор за аустријске

ПРИЛОГ ПРОШЛОСТИ ГРАДСКОГ ПАРКА У ЗЕМУНУ
ОД СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

Сл. 2.
Ситуациони план
Доњеј града Земуна,
данас Сџаро језиро
Земуна, 1841. година

камена, палисадама и градским јарком (*Stadtgraben* или *Schanzen*), око 6 метара дубине и 8 ширине, који је увек био испуњен водом.³

Дугогодишње постојање Контумаца користило је тадашњој држави и доприносило вишеструком развоју Земуна. Писци прошлости су истицали да је погранично насеље у XIX век ушло као уређено и богатао место у Војној граници, које је одржавало везу с градовима на Балкану (Солун) и у средњој Европи, међу којима су Будим, Пешта и царски Беч. Међутим, у првим деценијама мењале су се прилике у Европи и њеним деловима који су се налазили под влашћу Турске, где се јављају националноослободилачке револуције и стварају нове, заправо обнављају старе државе (Србија, Грчка и др.). У исто време знатне количине разноврсне робе, које су дотад пролазиле преко Земуна, упућиване су другим, поморским путем. Пословни људи Земуна и власти увиђали су промене, али држава Аустрија због финансијске слабости није била у могућности да преузме одговарајуће заштитне мере, тако се некад захукцали шочак привреде у Земуну крећуо све сјорије.⁴

Поред наведеног, за постојање Контумаца треба имати у виду и здравствене прилике у Европи. Она у XIX веку није више страховала од најопасније заразне болести (куге), јер су у ширењу епидемија спровођене

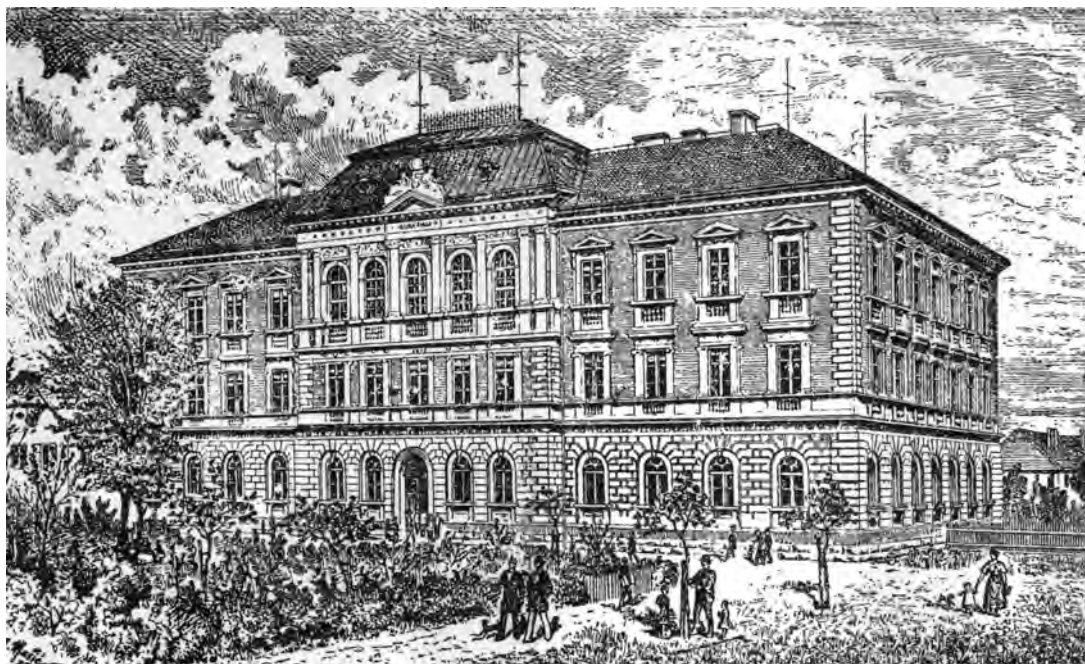
савршеније мере: стални здравствени надзор и модеран начин сузбијања зараза (дезинфекција, дезинсекција, дератизација) и лечења.

Што се тиче Земуна, последња опасност од куге појавила се 1814. године, кад је у турском Београду завладала ова болест и кад се у Земуну и његовој околини налазио велики број избеглица из устаничке Србије (слом Првог српског устанка, 1813). Актуелни комунитетски физик др Антун Валкони, који је стручно помагао и Контумацу, енергично је спроводио прописане мере и спречио ширење овог веома заразног и тешког обољења.⁵

На крају, сви предочени разлози су утицали на то да пограничне раскужне станице с временом изгубе важност и разлог постојања и оне су укинуте. Међу њима се нашао и најстарија аустријска контумацка станица у Земуну наспрам Београда, главног града аутономне Кнежевине Србије.

Изглед Контумаца после укидања

После затварања, цео контумацки комплекс (земљиште и објекти) остао је у власништву ерара. Коришћен је мањи број грађевина које су одговарале појединим радњама/пословима. Највећи део је запуштен и постепено је пропадао. Петар Марковић (Земун, 1869–1952), писац *Историје* и хроничар Земуна, забележио

Сл. 3. Зграда Краљевске реалне школе 1885, цртеж сликара Александра Машића, професора Велике реалке, који је као *Tafel VI* објављен у: *Monographie von Semlin* (Земун, 1890) Ијана Сојрона. Занимљив је податак да је Петар Марковић (†1952) на свом примерку књиге (И. С.) забележио: 'Ова два човека на тој слици јесу онај у цилиндру др Јулије Домац а онај други са руком у џећу сам Машић'. Обојица су у то време били професори Велике реалке.

је да је бивши Контумац 1876. године још био оцраћен високим зидом свуда унаоколо, да се с варошке стране улазило на велика воздена вратица и да је цео простор био веома запуштен. Преко тој просјора порасла је трава свуда у наоколо, из које се овде-онде издизала по која кућица [за смештај контумациста, прим. аутора], а пред њима старо бајремље. У сред тој просјора, стајале су две мале цркве, једна православна а друга римокатоличка. Сасвим у дну, у хладу високих топола и виших јабланова јружали су се јрдни мајацини који су у то доба још употребљавани за сушење кожа, јер су радње са сировом животињском кожом, због непријатних мириса, биле забрањене у граду и на обали реке. Писац изричито исказује да је земљиште било све разривено и засуто комадима цицала и обрасло у корову.⁶

У овај неуређени простор улазила су деца слободнијег понашања и изводила своје игре, док су одрасли и старији долазили до обе цркве и првих кућица за контумацисте, које су се налазиле на главној стази бившег Контумаца. На крају описа, Петар Марковић се добро сећа да је приказ на одрасле и упућеније посетиоце изазивао увек меланхолични ушисак, јер су се у том земљишту дешавали веома важни догађаји и на њему боравиле значајне и познате личности, међу којима су архимандрит и ликовни уметник Хаци Рувим

Нешковић (1788); вожд Карађорђе с групом устаничких старешина (1804); драмски писац, позоришни радник и преводилац Јоаким Вујић (од 1806); породица истакнутог царинског службеника Теодора Радичевића (од 1828); књижевник, реформатор и језиколовац Вук Карацић (од 1813); емисари кнеза Милоша после познатог Вуковог писма кнезу (1832); француски књижевник и државник Алфонс де Ламартин (1833); дански књижевник и путописац Ханс Кристијан Андерсен, који је у свом *Песниковом базару* (1842) забележио да је у аустријском Земуну морао збој каранџина да проведе де сеј дана, да даље не набрајамо.

Настојање Магистрата за ширењем власништва

У време укидања Контумаца политичке прилике у Аустрији нису биле повољне (Бахов апсолутизам од 1851), нарочито за органе управе у комунитетима и градовима све до 1860. године, кад је враћено уставно стање у држави. Њени највиши органи посветили су се реформама и преуређењу вишенационалног царства. После познатих нагодби (1867. и 1868), постављало се питање постојања Војне границе и положаја њених поменутих насеља, међу којима је и погранични војни комунитет Земун/*Semlin*, у којем се, као и у другима, управљало

ПРИЛОГ ПРОШЛОСТИ ГРАДСКОГ ПАРКА У ЗЕМУНУ
ОД СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

Сл. 4. Средишњи део главне стазе Парка око 1910. године. У првом плану су: Споменик монарху Францу Јозефу I (на сујугојној страни се налазио Мејеролошки ситуб), некадашње конјумацке цркве Свешој Рока и Свешој арханџела Гаврила, задужбина привредника Теодора Тоше Ајосћоловића, ред клупа изв. са четири гаске, производ познатје браварске радионице и ливнице Павла Ђ. Панџелића (основана 1854) и у позадини зграда Реалне гимназије.

према Регулативу за комунитете (*Communitäts-Regulativ*) за 1787. годину и он је, с извесним изменама из 1833. и 1862. (*Städte Ordnung*), био на снази до 1871, кад је Законом о устројству градских и сеоских општина Земун добио статус Краљевског слободног града.⁷

Према новим прописима, одржани су избори за Градско веће/заступство, које је изабрало градоначелника, и успостављене су службе са ширим овлашћењима и управним правима. Међу тим службама била је градска благајна с обезбеђеним средствима (порез и др.), те је тако поред правне ојачана и материјална основа града. Захваљујући томе, градска управа могла је да извесним редом решава текуће, па и актуелне проблеме: одбрана од високих вода Дунава, подизање јавних зграда (Магистрат, Велика реалка, Градска болница) и не последње – уређивање запушеног земљишта бившег Контумаца, које је површином заузимало једну петину ујврђене вароши.⁸

За овај прилог првенство припада Контумцу, а о њему су преговори вођени и раније. Извесно да је позиција Поглаварства од 1871. године била повољнија и стога је очекивано коначно решење спорног питања: шта остаје у поседу ерара и шта припада граду. Оно је у континуитету решавано до 1888. године, али истовремено су обављани радови. О тим радовима је писано, али

ипак, укратко, једно изворно сведочење: *Мнојо је муке и тјурда тјребало док се тја ојромна тјросјорија очистила и тјрилајодила за оне тјисуће разних дрвеша, шјшо већ данас [1895, прим. аут.] својим хладом маме земунске тјрађане за љешине сјарине, да се тјод њима одмарају.*⁹

Први већи радови забележени су 1876. године, кад је ерар велики део земљишта уступио граду и то тјод изричитим условом да се на том простору – од Бежанијске градске капије (данас раскршће улица Бежанијске, почетка Угриновачке и Вртларске), дуж западне и јужне границе Контумаца до обале Дунава – уреди шеталиште.

За почетак, на озелењавање очишћеног контумацког земљишта утицао је један важан културно-просветни догађај. Наиме, Градско заступство је настојало да се постојећа четвороразредна Мала реалка (*Unterrealschule*) подигне на степен седмогодишње Велике реалке (*Oberrealschule*) и да се за њу сагради одговарајућа зграда. Виши органи државне власти су предлоге подржали и помогли и до јесени 1879. године нова, репрезентативна стилска двоспратница била је завршена. Међутим, пошто је у исто време озелењен простор наспрам главне, западне фасаде Велике реалке, освештење новог здања и отварање тзв. Малог парка одложено је и свечана предаја јавности одржана је 30. маја 1880, *кад је дрвешје олистјало и озеленело остјало растјиње.*¹⁰

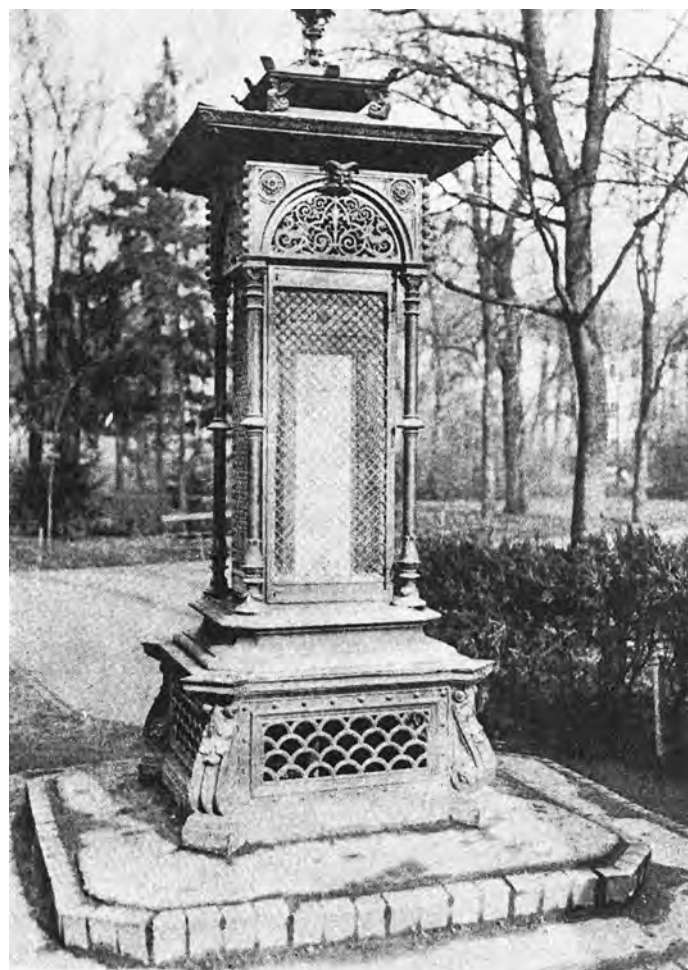
Године 1885. настављена су настојања која се односе на Контумац, његово земљиште, па и друга у подручју града. Средином те године, позивајући се на уговор из 1869, граду је у посед предат помињани бедемски јендек/шанац у укупној површини од 5 јутара и 873 квадратна хвата и издата је дозвола за грунтовни препис тог земљишта у *власној градске општини, уз сљедеће, да се оно не може продајти, нијти изградити, нијти у врћи за поврће претворити*. Ради бржег спровођења закључака изабрано је Поверенство градског заступства, у којем је значајну улогу имао градски правозаступник Мате Ивић (†1886), адвокат.¹¹

Исто тако значајни су рад и настојања градоначелника Панајота Морфија (†1901), који је крајем новембра (1885) обавестио заступнике да је *предузео да сади парк на земљишту бившеј Контумаца*, да су одобрена средства за уређење, *да је градска општина узела земљишта инундациона и контумацка у посед према међусобном споразуму постигнутом код расправе појеренствене... леде предаје тих земљишта градској општини*.¹²

После оваквих изјава, интересовање за завршетак радова било је порасло и оно се потврђује оснивањем Задруге за неговање и одржавање парка и садова у Земуну, која је имала Управни одбор и чији је Статут потврдила Земаљска влада у Загребу, 26. октобра 1886. године.¹³ Задружна благајна, поред приноса чланства, уживала је сталну помоћ градске општине и примала поклоне са других страна. У сваком случају, 1886. година била је успешна. Занимљив је стога одговор градоначелника и председника Задруге Панајота Морфија на један неоправдани приговор заступника. Начелник града је истакао да је током године цео простор (12 ланаца) уређен и засађен и да *Парк већ сад може служити на дику*.¹⁴

Следеће, 1887. године под надзором Грађевинског одбора, Задруге и њеног надзорника, а од исте године и подградоначелника Ивана Перковића (†1901, Земун), настављени су радови на уобличавању Парка и за ту сврху град је Задрузи доделио *уз обавезу полагања рачуна*, 1.000 форинти.

На крају, после свих наведених дешавања, поверени задатак је обавила администрација. Дана 12. септембра 1888. године заступници су обавештени да су *инундациони и контумацки терен прелиминарно приписани у власништво општинске слободног града*.¹⁵ Постигнути успех утицао је на став грађана према кандидатима за заступнике на убрзо потом одржаним општинским изборима. Нови састав Градског заступства је на скупштини 23. октобра за начелника града поново изабрао П. Морфија, а месец касније, поверење је указано и подградоначелнику И. Перковићу. Заступници су се одужили П. Морфију пред крај његовог дугог мандата (трајао до 1892). Дана 1. новембра 1891. године доделили су

Сл. 5. Метеоролошки стуб др Фисинера

му Повељу почасног грађанства за делање и успехе његове... за време деловања као начелника града. У успехе су поменути и *подизање величанствене Кеја дунавској и Градски парк, у којем ће живљење зајражити и наћи одмора и насладе у лепој природи*.¹⁶

Нови објекти у парку

После 1888. године настављено је уређивање зелених површина, али су се умножавали и предлози за грађење објеката. Може се рећи да се о томе водила посебна брига и заступници су се одређивали да ли ће предлог прихватити или одбацити. Кад је, на пример, предложено да се гради спратна зграда Девојачке школе (данас ОШ „Мајка Југовића“), група заступника била је против. Она је сматрала, помињући здање Релне гимназије с две школе, рецентну зграду Јавне опште болнице сестара милосрдница (1891) и неке мање објекте, да ће Парк бити оптерећен и да треба имати у виду све већи број његових корисника. Међутим, било је неопходно решити питање одговарајућег смештаја

ПРИЛОГ ПРОШЛОСТИ ГРАДСКОГ ПАРКА У ЗЕМУНУ
ОД СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

постојећих школа за женску децу: Нижа (основна 1822), Виша (1884) и Женска стручна школа (1894) те је 1899. године саграђена слободностојећа двоспратница коју данас користи ОШ „Мајка Југовића“.¹⁷

Подизање још једне школске зграде није изазвало отпор. Грађане је изненадила локација која је била позната као подводна. У месним новинама објављен је чланак *Школа на води!* После припремних радова, међу којима је и насипање земље, у кратком року је 1913–1914. године саграђена модерна спратна зграда – Дечачка основна школа (основана 1728), данас ОШ „Светозар Милетић“.¹⁸

У исто време направљени су планови за проширење, односно доградњу Реалне гимназије и с њом спојене Трговачке академије, основане као Трговачка школа, 1883. године. Нова, постсецесијска двоспратница грађена је од 1913. до 1916. године и њоме је затворен грађевински блок између Парка и Немањине улице, који данас користи само Земунска гимназија.¹⁹

Бушени бунари и споменик

Важно питање, не само за Парк већ и за град, било је питање исправне воде. Становници су користили дунавску воду и бунарицу, воду копаних бунара, коју су стручњаци, после анализе, најчешће оцењивали као

лошу. У време епидемије градска управа је упозоравала грађане да дунавску воду пре употребе обавезно прокувају. Истовремено, решење су тражили и општинари и упућенији грађани. Према једној стручној књизи, *земунски џириовци ујознали су се са дубоко бушеним бунарима у суседном Банашу* и 1892. позвали су мајсторе у Земун.

Први бунар у Земуну бушен је 1892. године у дворишту стилске једноспратнице Земунске штедионице, у којој се налазио и први земунски модерни хотел „Гранд“. Исте године бушена су још два приватна бунара у кући с латинским хронограмом (Ул. Господска 6) и кући с радионицом привредника Фрање Мозера (Масариков трг 4).

Први јавни бунар, евидентиран као *јавни бунар бр. 1*, на Кеју (данас) ослобођења, наспрам бивше Рибље пијаци (*Fischplatz*), 1894. урадио је предузимач Нојшлос (Neuschloss) из Вршца.²⁰

О снабдевању водом за Парк бринули су градска општина и њен инжењер Драгутин Капус. Они су схватили, као и земунски трговци, *благодати нової начина ойскрбљавања водом* па је 1896. године Градско поглаварство набавило *сїраве за бушење и сїирањем* и образавало екипу (мајстор и радници), која је радила под надзором инжењера Капуса и с јесени, исте године, избушен је бунар у пространом дворишту Поглаварства.²¹

Сл. 6. Градски парк око 1905: највећа, средишња рондела и зграда Девојачке школе (1899)

Први бушени бунар у парку изведен је 1897. године. Посао су обавили у седишту тада сређеног простора градски радници. Са цевима (62 мм) допрли су до 31 м дубине и вода (темп. 14°C) је помоћу штрцаљке (*Spritze*, *Pumpe*, шмрк) коришћена за заливање. У режији Градске општине у Парку су избушена још два бунара: код рецентне Девојачке школе (1899) и пред касарном Пешадијске пуковније (1900).

У то време при Градском поглаварству постојао је легат Паула Фисингера (†1889, Земун), лекара и последњег комунитетског физика, који је одредио да се намењени новац употреби за набавку призматичне витрине с основним метеоролошким инструментима. Његова жеља остварена је кад је у Парку 1898. године витрина постављена, и спонтано је, због облика, названа Метеоролошки стуб. Грађани су били задовољни јер је Парк добио користан украс.²²

Грађани и њихови изабраници у Заступству били су заинтересовани за европски изглед Парка и посебан Одбор за надзор имао је задатак да се реалне замисли остваре: проширена је зелена површина, обликована је централна рондела (округла цветна алеја), уређено је тениско игралиште, повећан број клупа и др.

У ова настојања ваља убројити и први јавни скулптурални споменик који је град добио 1901. године. Наиме, 1899. Градско заступство одлучило је да се цару и краљу Францу Јозефу Првом подигне споменик

и посебни одбор имао је задатак да се одлука реализује. Прикупљани су прилози и допојасну бисту монарха у белом мермеру, у духу академског реализма, исклесало је тада познати вајар Иван Рендић. Завршена скулптура постављена је на вишестепено постолје с грбом града израђеним у мозаику и добила је почасно место на северној страни проширеног дела главне стазе Градског парка, којем је у то време, одлуком Заступства, после трагичне смрти царице и краљице Елизабете (†1898, Женева) назив проширен њеним именом. За хрватску администрацију био је то Градски перивој ц. и к. Јелисаве; за Србе ц. и к. Јелисавете; за Немце *K. und K. Elisabeth-Park*; за Мађаре *Erzsébet kiralyné park* или *setáter*.²³

На подручју Парка, до 1914. године, грађен је још један објект: 1906. подигнута је мања кућа за становање породице чувара (*Parkgärtner*) и јавни тоалет. Овај прилог почео је речима *рекреативна месџа*. Почетком XX века невелики град (1910. године 17.131 становник) имао је три: Градски парк, Кеј (обалоутврда са шеталиштем, 1889) на Дунаву и парковски простор с ронделом око мађарског Миленијумског споменика / куле на Гардошу.²⁴

Миодраг А. Дабижић,
историчар
Београд

НАПОМЕНЕ:

- 1] Марковић 1896: 75; Илић 1955а.
- 2] *Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu* 1890: 1.14. Садржи и *Rad gradskog zastupstva za 1884, 1885, 1886, 1887. godinu*.
- 3] Илић 1955б: XIX.
- 4] *Историја* 1956: 12, *Историја* 1955б: XXVII.
- 5] Дабижић 1985: 15.
- 6] Марковић 1896: 76; Дабижић, М., *Из разговора са прагоначелником П. Марковићем 1951–1952* (рукопис), Фас. П. Марковић, 1952.
- 7] *Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu* 1890: III, IV; Ћелап 1967: 25.
- 8] Шкаламера 1966: 22, 23, 29.
- 9] Роџић 1896: 118, 119.
- 10] Ћелап 1983: 182–184.
- 11] *Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu, Rad gradskog zastupstva 1885, 1890*: 20. Мате Ивић (†1886) дошао је у Земун 1858. године, отворио адвокатску канцеларију и брзо се потврдио као јавни радник; Марковић 1896: 131–133; Игњат Сопрон у: *Semliner Wochenblatt*, 1886, бр. 32 и 33. Године 1897. део/крај Бежанијске улице назван је Ивићева и тај назив је, с прекидом 1942–1944. године, задржан и данас.
- 12] *Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu, Rad gradskog zastupstva 1885, 1890*: 23.
- 13] Дабижић 1981: 109, Објављен је Статут Задруге: 112.
- 14] *Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu*. Садржи и за 1886: 27.
- 15] *Нав. гело* за 1888. годину: 12.
- 16] Дабижић 1981: 12, Повеља почасног грађанства.
- 17] Дабижић 2000: 36, 37.
- 18] Шкаламера 1967: 74, 75.
- 19] *Нав. гело*: 70, 71.
- 20] Šandor 1907: 172.
- 21] *Нав. гело*: 173.
- 22] Јанц 1988: 139.
- 23] Редослед назива зависио је од националности поручиоца и издавача. Србин Милош Грабовачки (†1930, Земун), штампар, ако је издавач, на првом месту је српски назив ћирилицом.
- 24] Према штампи, намерници са стране обилазили су ова места. У Цркви Светог Димитрија на гробљу сачувана је књига посетилаца. Потребна је конзервација (плесан).

ПРИЛОГ ПРОШЛОСТИ ГРАДСКОГ ПАРКА У ЗЕМУНУ
ОД СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА ДО 1914. ГОДИНЕ

ЛИТЕРАТУРА:

- Дабижић, М. (1981), Зачетак и отварање првих шеталишта Земунa, *Годишњак града Београда XXVIII* (Београд): 12, 109.
- Дабижић, М. (1985), *Први хоспитали и рад Градске болнице у Земуну од 1784. до 1941. године* : Споменица 200 година Земунске болнице 1784–1984. (Београд): 15.
- Дабижић, М. (2000), *Од прве Српске школе до ОШ „Мајка Јујовића“ у Земуну* (Земун): 36–37.
- Илић, Т. (1955a), *Грађа из земунских архива за историју Првој српској усџанка*, књ. I 1804–1808, Београд: Историјски архив Београда (даље у литератури ИАБ): XIX.
- Илић, Т. (1955b), *Из прошлости Земунa и Војне границе*, Београд: ИАБ: XIX.
- Илић, Т. (1956), *Земун кроз докумената у доба Војне границе 1749–1881*, Земун: Народни музеј: Београд: ИАБ: 12.
- Izveštaj Poglavarstva grada Zemuna za upravnu 1888. godinu 1890.* (priг. Pavlović N.). Садржи *Rad gradskog zastupstva за 1884, 1885, 1886, 1887. godinu*: 20, 25.
- Јанц, Н. (1988), Метеоролошки стуб у Земуну с краја XIX века, *Годишњак града Београда XXXV* (Београд): 139.
- Марковић, П. (1896), *Земун од најстарији времена па до данас* (Земун).
- Rožić V. (1896), *Danica koledar, ljetopis Društva svetojeronimskog за prostu godinu 1895.* (Zagreb): 118, 119.
- Ђелап, Ј. (1967), *Земунски војни комунијеи 1717–1881*, Београд: Научно дело (Споменик / САНУ; 117): 25.
- Ђелап, Ј. (1983), *Отварање зграде Велике реалке у Малом парку 1880. године*, споменица Земунска гимназија 1858–1983, Београд: 182–184.
- Šandor, F. (1907), *Opskrba vodom u Hrvatskoj i Slavoniji 1896–1905*, Zagreb: Naklada Kralj. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade: 70, 71, 172, 173.
- Шкаламера, Ж. (1966), *Сџаро језиро Земунa I* : историјски развој, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда (даље ЗЗСКГБ), (Саопштења, св. 5): 22, 23, 29.
- Шкаламера, Ж. (1967), *Сџаро језиро Земунa II* : архитектонско наслеђе, Београд: ЗЗСКГБ, (Саопштења, св. 7): 74, 75.

Summary: MIODRAG A. DABIŽIĆ

A CONTRIBUTION TO THE PAST HISTORY OF THE TOWN PARK IN ZEMUN FROM THE 1870s TO 1914

From state to municipal property

Zemun (Ger. Semlin) on the Danube was incorporated into Austria in 1717 (from 1867 Austria-Hungary). A border quarantine (*Kontumaz*) established there in 1730 was abolished in the mid-19th century, but the quarantine grounds remained state property. As the town expanded, its administration became interested in the area that occupied one-fifth of the fortified part of the town. In 1888, as a result of negotiations between the state and the town administration (free royal town status from 1871), the ownership of the former quarantine grounds was transferred to the municipality. The enclosing walls were pulled down and the terrain was cleared for the construction of the three-storey High Real School (today's Zemun Grammar School), dedicated in 1880, and the so-called Little Park encompassing two former quarantine chapels, an Orthodox and a Roman Catholic. By the end of the century the Park became Town Park. It received new structures: the Town Hospital (1891), the Girls' School (1899), a one-storey house for the accommodation of the park keeper and his family (1906), the Boys' School (1914), the High Real School (Realgymnasium at the time) was enlarged (1916), and instead of the dug well a drilled one was made available (1897). Following the example of west-European cities, the Park received embellishments: a meteorological display with basic instruments (1898) and the first public monument (1901): a marble bust of Emperor Franz Joseph I created by Ivan Rendić. Apart from its first recreational ground, the small town (17,131 inhabitants in 1910) had another two: the Quay (embankment with an esplanade, 1889) along the Danube, and a small park around the Hungarian Millenary Monument (1896) on the elevation called Gardoš.

ILLUSTRATIONS

- Fig. 1 Plan of Zemun, ca 1830: location of the Quarantine (*Kontumaz*), the Quarantine and town walls, public buildings with associated facilities (black) and small houses around the Quarantine
- Fig. 2 Situation plan of the Lower Town of Zemun, today's Historic Core of Zemun
- Fig. 3 Royal Real School in 1885, drawing by the painter Aleksandar Mašić, teacher at the High Real School, published as *Tafel VI* in Ignaz Soppron's *Monographie von Semlin* (Zemun 1890). Petar Marković (d. 1952) made an interesting note in his copy of the book: 'These two men in the picture are, the one in a top hat, Dr. Julije Domac, and the one with his hand in the pocket, Mašić himself.' Both were teachers at the High Real School at the time.
- Fig. 4 Central part of the main park path, ca 1910; in the foreground: the monument to Franz Joseph I (the Meteorological Column was opposite it); the former Quarantine chapels, St. Rocco's and Holy Archangel Gabriel's, a foundation of Teodor Toša Apostolović; a row of so-called 'four-plank' benches, a product of the renowned locksmith workshop and foundry of Pavle Dj. Pantelić (est. 1854); and in the background: Realgymnasium.
- Fig. 5 Dr. Fissinger's Meteorological Column
- Fig. 6 Town Park, ca 1905: the central round flowerbed and the Girls' School (1899)